

Banana republike: Utjecaj korporacije United Fruit Company na države Srednje Amerike

Culi, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:228492>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

**BANANA REPUBLIKE: UTJECAJ KOMPANIJE UNITED FRUIT
COMPANY
NA DRŽAVE SREDNJE AMERIKE**

Mentorica: prof. dr. sc. Lidija Kos-Stanišić

Studentica: Ana Culi

Zagreb, kolovoz, 2023.

Izjavljujem da sam diplomski rad na temu *Banana republike: Utjecaj kompanije United Fruit Company na države Srednje Amerike*, a koji sam potom predala na ocjenu mentorici prof.dr.sc. Lidiji Kos-Stanišić, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mom samostalnom autorskom radu. Također, izjavljujem da navedeni rad nije objavljen niti korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS-bodove. Nadalje, izjavljujem da sam pri pisanju ovog rada poštovala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19 Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ana Culi

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Povijest Latinske Amerike.....	4
3. Osnivanje United Fruit Company	6
4. Prodor UFCO-a i tijek političkih događanja u vrijeme njihova djelovanja.....	10
4.1. KOSTARIKA.....	10
4.2. HONDURAS.....	12
4.3. GVATEMALA	14
5. Komparativna usporedba utjecaja UFCO-a na Kostariku, Honduras i Gvatemalu	18
6. Chiquita Brands International	24
7. Zaključak	27
8. Literatura	30

1. Uvod

Raspad kolonijalnih imperija nije bio ograničen na proces dekolonizacije koji je dosegao vrhunac šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća. Stvarnost je da je proces dezintegracije započeo dosta ranije, protežući se preko desetljeća i čak stoljeća prije nego što se općenito povezuje s navedenom dekolonizacijom. Dok je Britansko carstvo praktički izgubilo svoju dominaciju nakon Drugog svjetskog rata, takva sudbina bila je znatno ranije zadesila druga velika carstva, kao što je primjerice Španjolsko carstvo, čija je moć počela blijedjeti gotovo 150 godina prije. Iako je Španjolsko carstvo službeno okončano gubitkom svojih posjeda u Africi 1975., ono je u stvarnosti izgubljeno znatno ranije, tijekom ranih godina 19. stoljeća, uslijed proglašenja neovisnosti njegovih kolonija u Novom svijetu.

Značaj ovog procesa proteže se dalje od samo formalnog gubitka moći. Većina tih bivših kolonija evoluirala je u samostalne nacionalne entitete, otvarajući vrata za vlastite unutarnje i vanjske političke inicijative. No, ta nova suverenost nije uvijek potrajala dugo. Ove zemlje uskoro su postale središtem interesa Sjedinjenih Američkih Država (SAD), koje su iskoristile prazninu nastalu povlačenjem kolonijalnih sila. Odbacujući dotadašnju izolacionističku doktrinu, Sjedinjene Američke Države su počele intenzivno intervenirati u unutarnje i vanjske poslove ovih tek stvorenih država.

Jedna od ključnih godina u toj dinamici bila je 1899. U toj godini je osnovana *United Fruit Company* (UFCO u nastavku teksta), koja je tijekom narednog stoljeća postala jednim od najznačajnijih političkih aktera u "bananizaciji" srednjoameričkih zemalja. Ovaj koncept "bananizacije" odnosio se na stvaranje i održavanje sistema monokulture, koji je osiguravao visoku ovisnost o izvozu jednog glavnog proizvoda, u ovom slučaju, banane. No, osim ekonomske dimenzije, važno je također istražiti koncept međuovisnosti političkih aktera, koji je također bio ključan za razumijevanje ovog procesa. Tri glavna aktera na koja ću se usredotočiti za potrebe ovog rada su državna vlast, UFCO i njegovo radništvo.

Međuodnos ovih aktera imao je duboke implikacije za stvaranje i održavanje "banana republika" i njihovih konačnih političkih i ekonomskih ishoda. Sve je zavisilo o dinamici između državne vlasti i UFCO-a, kao i između radništva i ove multinacionalne korporacije. Na

temelju tih odnosa, mogu se prepoznati tri ključna konačna ishoda: slom dominacije UFCO-a na pozitivan način, očuvanje statusa "banana republike" i negativni slom dominacije UFCO-a.

Primjenjujući komparativnu analizu na tri srednjoameričke države - Kostariku, Honduras i Gvatemalu - možemo bolje razumjeti kako su se ovi različiti ishodi razvijali. U Kostarici, primjerice, odnos između vlasti i UFCO-a bio je relativno harmoničan. Ovaj skladan odnos omogućio je prilagodbu u situacijama krize te je država uspješno postizala kompromise s radništvom, čime se stvarala povoljna atmosfera za nacionalizaciju zemljišta i očuvanje demokracije. Ovo je služilo kao pozitivan raspad dominacije UFCO-a.

Nasuprot tome, Gvatemala se suočila s izazovima. Njihov odnos s UFCO-om varirao je od povoljnog do turbulentnog, a takve oscilacije često su rezultirale političkom nestabilnošću. Organizirano radništvo je bilo zakinjuto za sindikalne slobode, a to je izazvalo društveni nemir i otpor. Ova situacija dovela je do povlačenja UFCO-a, ali nije ostavila gospodarsku alternativu, ostavljajući za sobom demokratizaciju u teškim ekonomskim uvjetima. Ovo se smatra negativnim slomom dominacije UFCO-a.

U Hondurasu se vlast povezivala s UFCO-om, provodeći politike kompanije i održavajući status quo. Radništvo se ovdje nije formiralo u veću snagu, te je državna vlast imala slobodu uskladiti svoje postupke s interesima UFCO-a kako bi očuvala stabilnost. Iako je to usporilo proces demokratizacije, osiguralo je kontinuitet "banana republike" i radna mjesta za stanovništvo.

Kroz usporedbu ovih država i njihovih međudnosa s državnom vlašću, UFCO-om i radništvom, postaje jasno kako je uloga radništva bila ključna za konačni ishod. Radništvo je, ovisno o svojoj ulozi u dinamici ovih odnosa, igralo ključnu ulogu u oblikovanju političkog, ekonomskog i društvenog razvoja "banana republika".

U zaključku, analiza ovih posljedica kolonijalizma omogućuje dublje razumijevanje evolucije "banana republika". Posljedice su se protezale na različite sfere, uključujući ekonomiju, politiku, društvo i kulturu. Razumijevanje ovih dubokih utjecaja pomaže nam bolje shvatiti kompleksnost povijesti tih država i dinamike koje su oblikovale njihov razvoj. Pri pisanju ovog rada koristila sam komparativnu metodu usporedbe odabranih država. Prvo sam opisala politička stanja država u trenutku i tijekom prodora UFCO-a, a na temelju čega sam komparirala sve tri kako bih identificirala sličnosti, razlike i uzročno-posljedične veze, a na temelju čega sam donijela zaključak.

Rad ću započeti s općim povijesnim pregledom Latinske Amerike još od doba kolonizacije kako bih prikazala da je od najranijeg doba njezinog „službenog“ postojanja, odnosno otkrića, njezin put bio težak i strmovit, obuhvaćen i u potpunosti podređen raznim stranim silama koje su neiscrpno iskorištavala njezina dobra utječući tako na njezin sporiji samostalni razvoj u odnosu na druge regije. Iskustvo kolonijalizma i vanjskih uplitanja ostavilo je duboki trag na političku i ekonomsku samostalnost. U nastavku ću izdvojiti mali, ali značajan dio njezine povijesti koji je, također, imao svoju ulogu u oblikovanju regije i o čijem su se utjecaju napisali brojni radovi. Iako se svakako ne radi o jedinom čimbeniku, utjecaj UFCO-a u državama Srednje Amerike svakako je važan dio njihove povijesti. Kompanija je oblikovala političke, ekonomske i socijalne strukture regija, a ostavila je zakržljale sustave koji ovise o jednoj industriji, a unatoč njihovom statusu samostalnih država, smatram kako je vanjskim uplitanjem napadnut njihov suverenitet jer su njihovi resursi bili crpljeni na vlastitu štetu, a donesene odluke nisu išle u korist njih samih. Velika većina teritorija bila je ustupljena stranim interesima, vlade korumpirane i, također, pod kontrolom stranih sila, a vanjska politika bila je usmjerena na želje i potrebe „jačih“ nacija.

2. Povijest Latinske Amerike

Kako bih čitatelju pružila općeniti prikaz povijesti Latinske Amerike odabrala sam djelo jednog od poznatijih latinoameričkih spisatelja, Eduarda Galeana, a koji u svom djelu „Otvorene vene Latinske Amerike“ analizira i opisuje povijest i probleme Latinske Amerike, a čime ističe ekonomsku, političku i socijalnu nejednakost i nepravdu kao posljedicu široke eksploatacije prirodnih resursa. Započevši svoje djelo izjavom „Međunarodna podjela rada uspostavljena je tako da su se neke zemlje predodredile za pobjeđivanje, a druge za poraz“ (Galeano, 2022:11) autor kroz čitavu knjigu potvrđuje tešku tezu svoje prve rečenice. Od vremena otkrića Latinske Amerike svi njezini prirodni resursi i bogatstva pretakali su se u strani europski, a kasnije u sjevernoamerički kapital. Galeano navodi da je sama povijest podrazvijenosti Latinske Amerike uvelike obuhvaćena poviješću razvoja globalnog kapitalizma. Kada je Kristofor Kolumbo, sasvim slučajno tražeći put do Indije, otkrio postojanje Latinske Amerike došavši na Bahame, pod zastavom španjolske kraljevske obitelji 1492. godine, napisao je „imaju zlata u izobilju, a rudnici iz kojih ga vade su nepresušni...Na ovom otoku ima i najsajnijih bisera u velikim količinama.“ (Galeano, 2022:23) Nakon Kolumbovog otkrića, Španjolci su počeli okupirati Latinsku Ameriku na način koji je potpuno oblikovao povijest regija. Započela je konkvista od strane španjolskih osvajača, a time i gruba podvrgavanja, mučenja i ubijanja domorodačkih civilizacija. Hernán Cortés, španjolski konkvistador, pokorio je Azteke u Meksiku 1521., a Francisco Pizarro Inke u Peruu 1533. Posljedično dolasku Španjolaca u Latinsku Ameriku, dio stanovništva koji nije bio nasilno pokoren, umro je od raznih bolesti na koje domoroci nisu bili imuni – boginje, tifus, gripa, žuta groznica samo su neke od bolesti radi kojih se procjenjuje da je više od polovice domorodačkog stanovništva umrlo (Galeano, 2022:32).

Otkriće postojanja zlata i srebra u Americi, pljačkanje, istrebljivanje domorodaca, pokoravanje afričkog kontinenta u svrhu uspostave ropstva prvi su znaci početka kapitalističke proizvodnje jer time počinje i prva globalna akumulacija kapitala, naravno neujednačena, a koja je za posljedicu imala formiranje različitih društvenih slojeva i regija na svjetskoj razini. Tijekom cijelog kolonijalnog razdoblja, zemlje Latinske Amerike izgubile su značajne količine zlata i srebra koji su crpljeni od strane Španjolske i Portugala. Razmjere eksploatacije navodi Galeano s podatkom da je vrijednost latinskoameričkog izvoza plemenitih kovina tijekom 16. stoljeća bila čak četiri puta veća od cjelokupne

vrijednosti uvoza u zemlju, a koja se sastojala od uvoza robova, soli, ulja, oružja, vina. Eksploatacija takvih razmjera osjeti se i vidljiva je i danas kroz neujednačeni razvoj i položaj Latinske Amerike u odnosu na zemlje kolonizatorice. Iskorištavanje rudnika žive i srebra u Potosíju od strane Španjolske krune rezultiralo je smrću preko 8 milijuna Indijanaca kao rezultat trovanja živom i plinovima u rudnicima, ali kao i rezultat ophođenja vlasnika rudnika spram njih, a o čemu svjedoči zapis fra Dominga de Santo Tomása 1550. godine Vijeću za Indije „Potosí je „ulaz u pakao“ koje godišnje proguta na tisuće Indijanaca prema kojima se grabežljivi vlasnici rudnika prema domorocima odnose kao prema životinjama bez vlasnika (Galeano, 2022:60).

Kraj španjolske kolonijalne vlasti dogodio se oslobođenjem Bolivije 1824. godine, a rezultat je niza ratova za neovisnost kroz 19. stoljeće. Svemu su prethodile broje revolucije unutar samih kolonija, ali važan korak ka neovisnosti dogodio se 1808. godine kada je Napoleon Bonaparte zauzeo Španjolsku čime je sama monarhija oslabila (Encyclopedia.com, 2023).

Sam proces stvaranja neovisnih država u Latinskoj Americi bio je dugotrajan i mukotrpan, a temelji na kojima su osnovane bili su nestabilni. Unutarnji sukobi bili su učestali, a i druge europske sile pokušale su ih kolonizirati. Dok su se europske države stoljećima razvijale i oblikovale u moderne države, Latinska Amerika, zahvaljujući kolonizaciji i gubitku svojih prirodnih resursa, tu priliku nije dobila. Bila je siromašna, prepuna sukoba i socijalnih, ekonomskih i pravnih problema, a njezinim prirodnim bogatstvima i dalje su upravljali strani veleposlanici. Zemlja je oduzeta domorocima koji su služili kao radna snaga na plantažama. 1880. godine šestina ukupne proizvodnje kave proizvodila se u Latinskoj Americi, a iako su države sada već bile neovisne, struktura ugnjetavanja ostala je ista – domorodačke skupine su podvrgnuti unutarnjem kolonijalizmu bijelaca i mestika koje ideološki odobrava dominantna kultura, a srednjoameričke države i dalje trpe strani kolonijalizam (Galeano, 2022:153).

Početak 20. stoljeća sudbinu srednjoameričkih zemalja počela je krojiti jedna voćna biljka – banana. Nekoliko izoliranih plantaža u Hondurasu, Gvatemali i Kostarici označilo je početak osnivanja utjecajne kompanije koja će s vremenom postati neizbrisivi trag u povijesti regije. Sjevernoameričke tvrtke, predvođene *United Fruit Companyjem* (UFCO), ubrzo su preuzele vodeću ulogu u tom području putem izgradnje željezničke pruge koja će olakšati transport banana, te su nametnule svoju dominaciju u gotovo svim aspektima društva. UFCO izrastao je u neprikosnovenu silu ostavljajući dubok trag u političkim, gospodarskim i društvenim strukturama regije. Njihov monopol na električnu energiju, poštanske, telegrafске i telefonske

usluge, te političku i ekonomsku sferu, omogućili su im moć i kontrolu nad zemeljama u ovom dijelu svijeta. Ipak, iza impresivnog korporativnog diva, krije se priča o eksploataciji, političkim malverzacijama i ekonomskom imperijalizmu. U ovom radu prikazat će se ključni dijelovi utjecaja koje je kompanija UFCO ostavila na odabrane države Srednje Amerike prikazane kroz odnos državnih vlada, UFCO-a i njegovih radnika.

3. Osnivanje United Fruit Company

Američki kapetan Lorenzo Dow Baker 1870. godine eksperimentalno je uvezao banane kupljene na Jamajci za jedan šiling i prodao ih u Jersey Cityju po cijeni od 2 dolara za jedan grozd. Nakon tog uspjeha, Baker se udružio s bostonskim poduzetnikom Andrewom Prestonom i osnovao *Boston Fruit Company* (Encyclopedia.com, 2023). Lorenzo Baker brzo je proširio svoj utjecaj, a zajednička suradnja s Prestonom omogućila mu je kapital potreban za nabavu brodova za prijevoz banana koje je nazvao Velika Bijela Flota (Chapman, 2007:43). Za osnivanje UFCO-a ključna je bila suradnja između Andrewa Prestona i Minor C. Keitha, a koji slovi kao ključna osoba osnivanja i razvoja kompanije. Do suradnje je došlo tijekom izgradnje željeznice u Kostarici sredinom 19. stoljeća kako bi se povezala unutrašnjost s obalnim lukama na Karipskom moru. Minor C. Keith bio je američki inženjer i poduzetnik s iskustvom izgradnje željeznice u dijelovima Sjeverne i Južne Amerike, temeljem čega je preuzeo posao izgradnje željeznice u Kostarici. Financiranje željeznice Keith je potražio kod Andrewa Prestona, a tim potezom prvo se razvilo partnerstvo s Prestonowom brodarskom linijom kako bi osigurao transport banana s njegovih plantaža do luka. Suradnja je bila ključna za razvoj poslovanja s bananama jer je Keith, tijekom izgradnje željeznice, prepoznao potencijal za uzgoj i izvoz banana u Srednjoj Americi. Keith je, uz željeznicu, počeo razvijati plantaže banana na velikim površinama zemlje (Chapman, 2007:59).

Osim kontrole infrastrukture, UFCO kontrolirala je i vlade zemalja unutar kojih je poslovala i to putem zemljišnih i financijskih zajmova političarima na lokalnim i nacionalnim razinama. U slučaju zemljišnih zajmova, kompanija bi potraživala usjev uzgojen na zemlji kao oblik koleterala. Lokalni dužnosnici bili su lako potkupljivi radi sveopćeg siromaštva, a dodatan prihod pružio im je mjeru društvene mobilnosti koja im inače nije bila dostupna. Naravno, sve je to bilo pod uvjetom da političke odluke koje donesu idu u korist UFCO-a (Kepner, 1967:217). Godine 1899. tim sjedinjenjem osnovana je UFCO kao pravna osoba u saveznoj državi New Jersey. Prije osnivanja kompanije UFCO, postojao je veliki broj neovisnih uvoznika koji su dopremali banane iz Zapadne Indije i Srednje Amerike u luke Atlantika i Meksičkog zaljeva u

Sjedinjenim Državama i tamo ih prodavali posrednicima diljem zemlje, isporučujući ih željeznicom. Sinteza Prestona i Ketiha omogućila je novoosnovanoj kompaniji suzbijanje konkurencije putem kontrole prijevoznih sredstava – brodski i željeznički promet bili su pod kontrolom samih osnivača. UFCO, na samom početku, udružilo se spajanjem desetak većih voćnih tvrtki koje uključuju *Boston Fruit Company* iz Bostona, *Buckman Fruit Company* iz Baltimorea, te Američku, Dominikansku i *Monumental Fruit Company*, zajedno s još nekoliko drugih (Globalsecurity.org, 2022). Godinama nakon osnivanja, UFCO postala je vlasnik kontrolnog udjela u dionicama glavnih uvoznika koji se još uvijek nisu pridružili UFCO-u. Dionice u vlasništvu UFCO-a bile su polovica ili jedna dionica više od polovice, dakle kompanija je imala potpunu kontrolu nad prodajom i cijenama voća koje su uvezle sve druge korporacije i što je činilo 80 do 90 posto uvoza u cijelu zemlju. Kompanija se širila i na tom putu uništavala je preostale neovisne proizvođače preko osnovane prodajne agencije *Fruit Dispatch Company* koja je rukovodila uvozom. Primjerice, od vremena osnivanja UFCO-a, *Fruit Dispatch Company* namjerno je uništavala voće s ciljem održavanja tržišne cijene koju je željela uspostaviti, a radilo se to i kada je voće bilo u dobrom stanju i prodavalo se s profitom, ali cijena nije odgovarala Povjerenstvu za cijene *Fruit Dispatch Companyje*. Povremeno se ograničavala i količina uvezenog voća s ciljem spriječavanja prekomjernog punjenja tržišta kako bi se suzbilo izazivanje tržišnog natjecanja (Globalsecurity.org, 2022). Nakon takvih i sličnih poteza od strane *Fruit Dispatch Company*, gotovo svi neovisni operateri bili su primorani prekinuti poslovanje do 1910. godine.

Kako je moguće da je jedna kompanija toliko moćna i razorna? Odgovor se krije u odnosu između Sjedinjenih Američkih Država i UFCO-a koji je bio protkan čistim, beskrupuloznim interesom. Za pretpostaviti je da sam utjecaj kompanije ne bi mogao biti toliko agresivan da nije imala direktnu pomoć američke vlade u svojim nastojanjima da okupira zemlju i nametne vlastita pravila. Iako je samo podrijetlo UFCO-a starije od odluka američke vanjske politike koje su joj posebno pogodovala, činjenica je da je američka vlada mjere poduzimala javno. Dva su važna momenta služila kao temelj početku utjecaja Sjedinjenih Američkih Država u Latinskoj Americi. Prva je Monroeova doktrina koju je 1823. godine proglasio predsjednik James Monroe, a kojom se ističe da će se neprijateljskim činom smatrati svaki kolonizatorski, ekspanzionistički i intervencionistički pokušaj neameričkih država na američkim kontinentima (Encyclopedia.com, 2023). Istom doktrinom Sjedinjene Države obvezale su se suzdržavati od bilo kakva miješanja u politiku i prilike europskih država. Godine 1904. Theodore Roosevelt izradio je značajnu dopunu Monroevoj doktrini u kojoj tvrdi da se Sjedinjene Američke Države

imaju pravo miješati u ekonomske poslove država Srednje Amerike i Kariba ako one same nisu u mogućnosti platiti strane dugove (Library.brown.edu, 2023). Povod predsjedniku Rooseveltu za proširenje Monroeve doktrine bile su posljedica korištenja sile europskih vlada spram nekoliko latinoameričkih zemalja da vrate svoje dugove (Archives.gov, 2023). Konkretno, Sjedinjene Američke Države pokušale su zaštititi različite interese u Panami, uključujući zonu Panamskog kanala. Posljedica takve odluke rezultirala je pomakom u percepciji uloge Sjedinjenih Američkih Država u inozemstvu jer su se s točke neutralnosti pomaknule u zonu vojne pripravnosti koju je Roosevelt prozvao „međunarodnom policijskom silom“ i to pogotovo u zonama koje su smatrali primarnim interesom (Colby, 2011:85). Rooseveltov dodatak u sebi je nosio implicitnu prijetnju promjene režima radi preusmjerenja latinoameričkih dugova prema Sjedinjenim Američkim Državama i, suprotno mišljenjima da su glavne mete dodatka europske države, on je ponajviše bio usmjeren na lokalne vlade latinoameričkih država (Colby, 2011:85). UFCO služi kao najbolji prikaz utjecaja interesa jedne multinacionalne korporacije na države Srednje Amerike uz istodobnu suradnju i potporu američke vlade čime su izazvale potpunu blokadu samostalnog razvoja država Srednje Amerike, a koje su postale poznate kao banana republike: Gvatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragva, Kostarika i Panama. Za potrebe ovog rada, osvrnut ću se na događanja u Kostarici, Hondurasu i Gvatemali s naglaskom na međudnos tri aktera – državne vlade, UFCO-a i radništva, a pritom imajući na umu da su Sjedinjene Američke Države bile zaleđe kompanije.

1.1.Izvor: Researchgate.net, 2023., Srednja Amerika

UFCO djelovala je diljem Latinske Amerike, ali najveće plantaže imala je upravo u Srednjoj Americi. Plantaže su okupirale gotovo čitavu Srednju Ameriku, počevši od Gvatemale, Belizea, Hondurasa, Nikaragve, Kostarike i Paname, a prema priloženoj karti vidi se rasprostranjenost kompanije kroz gotovo čitavu Srednju Ameriku. Banane su činile gotovo 60% čitavog izvoza i do 1930ih godina UFCO postala je najveći poslodavac u Srednjoj Americi. Iz tog razloga, a i radi utjecaja koji je imala na gotovo sve aspekte društva, kompanija je dobila nadimak „hobotnica“ jer se njezin utjecaj jednostavno nije mogao izbjeći (Theendofhistory.net, 2019).

4. Prodor UFCO-a i tijek političkih događanja u vrijeme njihova djelovanja

4.1. KOSTARIKA

Godine 1871. na vlasti u Kostarici bio je predsjednik Tomás Guardia, bivši vojni časnik koji je preuzeo vlast u Kostarici kroz vojni udar 1870. godine. Prije Guardiae na vlasti je bio José María Castro Madriz, a koji je u dva navrata bio svrgnut od strane vojske udružene s oligarsima koji su željeli zadržati nadzor nad proizvodnjom kave. Revoltiran situacijom i odlučivši da se to više neće događati, Guardia je shvatio da Kostarika treba željeznicu koja je bila ključni element modernizacije i razvoja u to vrijeme koje povećava trgovinske mogućnosti i pruža šanse za gospodarski rast (Chapman, 2017:25-26). Također, Kostarika je u to doba većinom bila ruralna zemlja sa slabom povezanošću s urbanim područjima, a željeznica bi omogućila olakšanje kretanja ljudi, roba i usluga. Za izgradnju željeznice u Kostarici odabran je Minor C. Keith, američki inženjer i jedan od osnivača UFCO-a. Unatoč brojnim teškoćama, poglavito financijskim, Keith je uspješno izgradio željeznicu, a pri čemu je, usput, shvatio potencijal trgovine bananama. Naime, navedeni financijski problemi spojeni s potrebom i težnjom Kostarike i predsjednika Guardiae za željeznicom rezultirale su milijunom dolara koje je Keith dobio od kostarikanske vlade za realizaciju projekta, a paralelno s financijskom potporom, Keith je dobio i velika zemljišta za uzgoj banana. Time se označava početak rasta i širenja UFCO-a. Smrt predsjednika Guardiae 1882. godine ostavila je Kostariku bez snažnog vođe, a Minor C. Keith našao se u ključnoj poziciji kontrolirajući dvije važne industrije (Chapman, 2017:39). Kostarika se radi toga smatra „izvornom“ banana republikom i doživjela je dramatično širenje izvozne ekonomije putem uzgoja banana i aktivnosti UFCO-a.

Banana industrija donijela je koristi Kostarici, ali radi činjenice da su njome zapravo upravljali američki poslovni interesi s vremenom je rezultiralo raznim sporovima. Također, radništvo je često optuživalo kompaniju za iskorištavanje, a nacionalni lideri počeli su shvaćati opasnost ekonomskog oslanjanja zemlje na stranu tvrtku (Rankin, 2012:9). Poslovi izgradnje željeznice i banana bili su čvrsto isprepleteni. S obzirom na potrebe Kostarike za željeznicom i kapitalističkih nagona Minor Keitha, Keith je uspio uvjeriti vladu Kostarike da ukine zakone koji zabranjuju azijsku imigraciju (Chapman 2017:75). Unatoč tomu što mu je Guardia savjetovao uvoz radnika iz Europe, Keith je radi jeftinije opcije i interesa kompanije, može se reći, „preimenovao“ ropstvo. „Predstavljam vam Kineze u željezu“, napisao je nadzornik

radova Keithu o grupi kineskih radnika koja je počinila prekršaj – „bičujte ih kako smatrate prikladnim“ (Chapman, 2017:77). Jedan od daljnjih primjera agresivnosti kompanije prema bilo kakvoj konkurenciji jest kada je, provokativno nazvana *American Banana Company* (ABC) pokušala uspostaviti plantaže u Panami na granici s Kostarikom 1910. godine. ABC je očistio džunglu i uspostavio željezničku prugu. Posljedično tome, jednog dana vojne snage Kostarike pojavile su se na terenu, izbacile ABC i sva sredstva predala UFCO-u (Chapman, 2017:67). UFCO nikada nije odgovarala za ovaj čin, iako je ABC kompanija podnijela tužbu koja je došla sve do Vrhovnog suda. Slučaj je odbačen uz obrazloženje da su takvi daleki sporovi „izvan nadležnosti“ američkog sudstva. (Chapman, 2017:68). Kostarika je uspjela izbjeći sudbinu Hondurasa i Gvatemale, odnosno nije postala potpuna „banana republika“ jer kompanija nije dominirala cijelom Kostarikom. Zauzela je Zonu Sur na južnom dijelu Kostarike, ali ekonomski je uništila sve lokalne proizvođače u regiji jer nisu bili u mogućnosti konkurirati multinacionalnoj korporaciji. Posljedica kontrole nad gotovo svim obradivim površinama i svim aspektima proizvodnje banana – od proizvodnje, uzgoja, pakiranja i dostave regija u kojoj je kompanija djelovala dovela je do toga da je čitav život unutar regije ovisio o stranoj kompaniji (Warner:2007:59). Iako manje invazivan u Kostarici, kompanija je ostavila posljedice tek nakon svog odlaska. Kompanija je Zonu Sur potpuno preuzela, tamo gdje je općina bila odgovorna za stanje u gradu, u zoni djelovanja kompanije ona je preuzela odgovornost za popravljane ulica, sakupljanje smeća, higijenske funkcije. Grad i naselja pod kontrolom kompanije bila su hijerarhijski organizirana po zonama za radništvo i vodstvo kompanija. Svaki radnik primao je naknadu za rad, s time da je većina životnih troškova bila pokrivena od strane kompanije, a i sama naknada dobivena je u „kuponima“ koji su se mogli zamijeniti u kompanijskim trgovinama koja je sama određivala cijene (Warner:2007:61). Time se kontroliralo gospodarstvo i društvo i stvorio se sustav ovisnosti.

Posljedično tome, 1930-ih godina počele su jačati Komunističke stranke. Iako štrajk Komunističke stranke 1934. godine nije ispunio svoje zahtjeve, Komunistička stranka nastavila je dobivati na snazi i širiti utjecaj diljem zemlje jer su određeni zahtjevi štrajkaša ipak polučili uspjeh. 1934. godine UFCO dopustila je malim uzgajivačima korištenje dijela svojih zemljišta (Buchelli, Min-Young, 2012:849). Nekoliko članova Komunističke stranke bilo je na pozicijama u administraciji tadašnjeg predsjednika Rafaela Calderóna Guardia (1940.-1944.), a što je izazvalo tjeskobu među političkim elitama Kostarike. Rafael Calderón Guardia bio je na pragu ponovnog preuzimanja vlasti, ali protivnički pokret predvođen José María Figueresom okrenuo je oružanu pobunu protiv vlade koja je trajala nekoliko tjedana. Pobuna je bila uspješna

i Figueres je postao dominantan politički čimbenik u Kostarici koji je, unatoč tome što je na vlast došao putem nasilnog puča, vladao u razdobljima između 1948.-1949. i 1952. – 1958. (Colby:2011:203). Figueres je oštro kritizirao UFCO upravo radi ekonomske i političke prevlasti te korporacije u Kostarici. Nakon što je došao na vlast uložio je napore na smanjenje moći UFCO-a putem nacionalizacije banaka s ciljem smanjenja utjecaja stranih banaka, te je poticao socijalne i radne reforme. Vojsku je ukinuo, a njezine je četvrti pretvorio u galeriju umjetnosti. Njegov pristup uređenju kostarikanskog društva u sebi je sadržavao mješavinu kapitalističkih i socijaldemokratskih utjecaja. Osigurao je Kostarici više bolnica, škola i drugih pokazatelja stabilne države. S obzirom na to da je Figueres osigurao izabranu vladu, europski sustav socijalne skrbi i relativno uredan život, Kostarika se nazivala „Švicarska Srednje Amerike“ (Chapman, 2017:150). Njegovi su potezi ugrozili interese kompanije i njezine poslovne operacije u zemlji. Također, nacionalizacija bankarskog sektora značila je i gubitak kontrole nad financijskim mehanizmima radi čega je kompanija počela vršiti pritiske na američku vladu da zaustavi reforme i zaštiti njihove interese. Ipak, u slučaju Kostarike, Figueresova vlast ostala je čvrsta, a bio je to i početak slabljenja moći kompanije u Kostarici (Colby:2011:205).

4.2. HONDURAS

Početak razvoja UFCO-a u Hondurasu veže se uz dolazak Samuela Zemurrayja. Rođen kao Samuel Zmurri 1878. godine u Besarabiji, regiji na Crnom moru koju je Rusija anektirala. Već sa sedamnaest godina preprodavao je banane koje velike kompanije nisu htjele, a radi čega je uskoro počeo smanjivati profite velikim kompanijama (Chapman: 2017:60). S obzirom na to da je Zemurray bio sklon riziku, u ključnom trenutku upoznao je Minor C. Keitha, ključnog osnivača UFCO-a, koji je otkupio 60% udjela njegove kompanije. Tim potezom spasio je Zemurrayja od propasti i UFCO dobila je većinski, kontrolirajući udio. Zemurrayjev fokus bio je na Hondurasu gdje je proizvodnja banana bila veća nego igdje drugdje u Srednjoj Americi, a vodili su je lokalni i talijanski poljoprivrednici. Iako je UFCO već monopolizirala prijevoz voća s honduraškog zaljeva, željela je vlastitu proizvodnju (Chapman: 2017:60). U to vrijeme kolala je „*panama disease*“, bolest banana uzrokovana gljivicom koja napada korijenje banane i prouzrokuje propadanje ploda. Honduras je bio jedini veliki proizvođač pošteđen bolesti. Minor Keith krenuo je u pohod na Honduras putem sheme željeznice za zemlju. Poučeni primjerom Kostarike i Gvatemale u kojima je željeznica služila samo interesima kompanije pod krinkom

brige za gospodarstvo, Honduras je odbio prijedlog (Chapman, 2017:68). Zemurray je u sklopu tajnog partnerstva s UFCO organizirao državni udar u Hondurasu.

Krajem 1910. godine Zemurray je unajmio Lee Christmasa, plaćenika koji je sudjelovao u većini ratova i revolucija u Srednjoj Americi, da svrgne hondurašku vladu. S Christmasom u organizaciji bio je i Manuel Bonilla, odabran od strane Zemurrayja za sljedećeg predsjednika države. Razlog koji je i sam Zemurray imao za svrgavanje vlade u Hondurasu, osim povezanosti s UFCO, bio je i osobne naravi. Od početka svoje prisutnosti u industriji banana, Zemurray je bio prisutan u Hondurasu. Nakon početnih uspjeha, s prikupljenim kapitalom kupio je 15 000 hektara zemlje u Hondurasu (Kinzer, 2007:134). Ipak, odnos vanjskih biznismena u Srednjoj Americi prema njihovim zakonima i propisima bio je na razini nepoštovanja. Odbijanje plaćanja poreza i želja za daljnjim širenjem dovela je Zemurrayja u sukob s tadašnjim predsjednikom Miguelom Dávilom koji je imao namjeru ograničiti količinu zemlje za strance. Zemurray je procijenio ranjivost Dávile i odlučio je sam organizirati udar putem kojega bi Dávilu svrgnuo s vlasti i zamijenio s Bonillom. Zemurray je imao sredstva, odabranog podložnog budućeg predsjednika i uz pomoć Lee Christmasa, plaćenika i bivšeg direktora policije Hondurasa u vrijeme vladavine Bonille, krenuli su u akciju svrgavanja honduraške vlade (Kinzer, 2017:136). Iako je u trenutku ustanka u Hondurasu na snazi bio zakon o neutralnosti radi čega su i dužnosnici u Washingtonu u početku bili podvojeni, ubrzo su shvatili da će svrgavanje Dávile koristiti Sjedinjenim Američkim Državama. U prilog tome ide i činjenica da su optužnice dignute protiv Bonille i Christmasa bile odbačene. UFCO demantirala je uključenost u događaje, ali preokretom je bila obilno nagrađena. Zemurray je tvrtki poklonio zemljišta u Teli i Trujilli. Kao dodatna mjera očuvanja zadovoljavajućeg ishoda za UFCO, u Honduras su poslani i američki marinci u svrhu očuvanja mira (Chapman: 2017: 74). Prije nego što je vlast predana Bonilli 1913. godine, pobunjenici su imenovali Francisca Bertranda koji je u periodu od 1911. – 1912. obavljao funkciju privremenog predsjednika.

Najvažniji potez bilo je ukidanje Dávilinih nacionalističkih zakona o ograničenju ustupanja zemljišta strancima. Godine 1930. UFCO imenuje Zemurraya za predsjednika kompanije (Bucheli, 2006:10). Sam Zemurray je izjavio je da „jedan magarac košta više od jednog honduraškog zastupnika“. Količina mita koji je kružio u honduraškom glavnom gradu Tegucigalpi potaknula je i raspravu u Kongresu sa zaključkom da je to „jednostavno način na koji se tamo posluje“ (Chapman 2017:99). U uvjetima prilagodljive vlade i lokalne elite, jedina opozicija s nacionalističkim tendencijama dolazila je iz redova radničke klase. Radnici su redovno prosvjedovali protiv vladinih ustupaka UFCO-ju, a 1919. štrajk je postao vrlo nasilan

i radnici su uspjeli u svojim naumima pri čemu su dobili povećanje plaće, a UFCO je, posljedično tomu, odustala od stjecanja koncesija putem željeznica te se okrenula kupnji zemljišta od privatnih vlasnika (Bucheli, 2006:12). Nakon spomenutog štrajka radnika, osnovala se Honduraška federacija sindikata (FSH). Kroz godine djelovanja često je bila kritizirana od strane drugih sindikata zbog nedovoljne revolucionarnosti i organiziranosti, a sama FSH organizirala je dva štrajka. Prvi štrajk 1930. godine protiv UFCO-a u potpunosti je propao, većina radnika odbila se pridružiti, a vojska je uhitila i protjerala većinu vođa stranke. Godine 1932. dogodio se drugi ustanak sa sličnim ishodom (Bucheli: 2006:13). Financiran od strane UFCO-a, 1933. godine na vlast dolazi Tiburcio Carías Andino koji svoju vlast pretvara u diktaturu i podliježe interesima kompanije sve do 1949. godine kada vlast prepušta bivšem odvjetniku UFCO, Manuelu Gálvezu (Bucheli, 2006:14). Manuel Gálvez, za razliku od svog prethodnika, više se okrenuo samom razvoju Hondurasa, te je radio manje ustupke kompaniji. Primjerice, oslobodio je političke zatvorenike, uveo je prvi puta porez na dohodak zemlje, a reforme radnog zakonodavstva išle su u korist radnika. Njegove akcije potaknule su radnike da se usude organizirati štrajk 1954. godine koji je bio najveći u povijesti Hondurasa. Suprotno očekivanom, vlada je odbila pozvati vojsku kako bi intervenirala među štrajkašima iako je UFCO to zahtjevala (Bucheli, Min-Young, 2012: 865). Iako je UFCO nakon brojnih štrajkova i sve većih pobuna i dalje bila prisutna u Hondurasu, razne ekonomske i socijalne krize postupno su dovele do smanjenja njezine moći i, konačno, do gubitka utjecaja same kompanije na tlu Srednje Amerike, pa tako i Hondurasa.

4.3. GVATEMALA

UFCO imala je utjecaj na brojne zemlje u Srednjoj Americi i u svima je pokazivala ekonomsku i političku agresiju. Ipak, Gvatemala je država koja je utjecaj kompanije najviše osjetila, a u 20. stoljeću diktatori Gvatemale bili su poznati po suradnji s kompanijom i vladanju za njezine interese (Historyincharts.com, 2021). Godine 1901. UFCO počela je upravljati poštanskim sustavom Gvatemale, a 1904. osigurala je prava za izgradnju i upravljanje željeznicom. 1930ih godina, za vrijeme diktatora Jorgea Ubica UFCO stekla je vlasništvo na više od 42% zemljišta u Gvatemali, a kao najveći vlasnik zemljišta u Gvatemali i najveći zemljoposjednik kompanija je postala utjecajna u polju politike i gvatemalskog društva. Razmjeri iskorištavanja Gvatemale i prisvajanje tuđe zemlje kao vlastite ogleđa se i u činjenici da se željezničke pruge, a koje su vodstvu Gvatemale bili glavni poticaj za suradnju, nisu bile dopuštene za korištenje nezavisnim poljoprivrednicima sve u svrhu gušenja konkurencije

(Historyincharts.com, 2021). U nastavku teksta opisat će se vladavina diktatora Jorgea Ubica, diktatora čiju vladavinu je kompanija podržavala radi ostvarenja vlastitog profita i dolazak na vlast demokratski izabranog predsjednika Jacoba Arbenza i tijekom njegova svrgavanja s vlasti jer njegov način vladavine nije išao u prilog UFCO-a. Jorge Ubico vlast je preuzeo 1930. godine nakon što mu je vlast prepustio Lázaro Chacón González, nakon čega je pobijedio na brzo organiziranim izborima kao jedini kandidat. Ubico je bio uvjerljivi diktator, a iako su američki dužnosnici izrazili nezadovoljstvo, ipak su prihvatili desničarske diktatore jer su njima najlakše upravljali i održavali red tamo gdje im je trebao. UFCO složila se s tim jer je postala nezadovoljna čestim pregovorima s demokratskim vladama (Colby, 2011:193). Radnici tvrtke su bili pod kontrolom, a koncesije su dobivali bez javnih rasprava i protivljenja iz nacionalističkih krugova. Eli Black, tadašnji predsjednik UFCO-a, dva mjeseca prije vlastitog suicida, izjavio je: „Ne znam za duhovne vrijednosti u zemljama u kojima vladaju diktatori, ali znam da uvijek djeluju učinkovito. Zapravo, ne bi mi smetalo da vidim diktatore u Massachuttsu sada – i također u Washingtonu. Barem bi stvari bile vođene učinkovito“ (Colby:2011:195).

Ubico je na prvo mjesto stavio uspostavljanje dobrih odnosa sa stranim kapitalom, a UFCO je svakako zasjeo na prvo mjesto. Dok su u Kostarici izbijali štrajkovi radnika, UFCO u Gvatemali je bio siguran da se neće nositi s istim problemima. Radnička prava, iako potisnuta djelima pobune, ipak su bila problem u velikom djelu Gvatemale. Umjesto rješenja za kojima su posezali vladari liberalnijih režima, kao što su nacionalizacija zemljišta, Ubico je 1934. najavio Zakon o vandalskom ponašanju. Svi Gvatemalci čija je plaća bila niža od minimalne, bili su obvezni prodati dio radnih dana svojim poslodavcima, a mogli su biti prisiljeni i na rad na nacionalnim cestama bez plaće (Colby, 2011: 196). Ubico je s vremenom ipak postao suvišan s obzirom na društvene promjene. Rastući srednji sloj Gvatemale kojeg su činili učitelji, trgovci, državni dužnosnici shvatili su da uz takvu vrstu vlasti više nema mjesta. Godine 1944. grupa dužnosnika koja je bila predvođena pukovnikom Jacobom Arbenzom svrgnula je Ubica i organizirala izbore za 1945. godinu (Bucheli, 2006:13). Svrgavanje Jacoba Arbenza s vlasti jedan je od najznačajnijih događaja u povijesti Gvatemale, a izveden je u suradnji između UFCO-a i CIA uz podršku američke vlade. Nakon svrgavanja Ubice, na vlast je došao jedan od njegovih vojnih zapovjednika, general Federic Ponce. Ponce je, donekle smirio stanje, povećao je plaće učiteljima i proveo skromne reforme na sveučilištima, ali vlast je i dalje bila u rukama vojnika i lokalnih šefova što je značilo da su mjere nadziranja i kontrole svih političkih aktivnosti i dalje na snazi. U međuvremenu su prosvjednici pronašli kandidata u dr. Juan José Arévalu, profesoru filozofije sa snažnim vjerovanjima u demokraciju i socijalnu pravdu koji je

vlast preuzeo 1945. godine. (Kirzer, Schezinger, 1982:30). Arévalove reforme u Gvatemali bile su revolucionarne, ali su i privukle pažnju Sjedinjenih Američkih Država, poglavito usvajanje Radnog zakonika. Bivši pristaše Ubica počeli su širiti priče o komunističkom utjecaju unutar Arévalovih redova čime su privukli pažnju FBI-a. Arévalove reforme, iako revolucionarne za Gvatemalu u komparaciji s prethodnim vlastima, nisu uspjele dovesti do značajnije redistribucije prihoda u korist domaćih vlasnika. I dalje je odnos moći između stranih i domaćih vlasnika išao u korist stranog kapitala. S vremenom je došlo do nezadovoljstva i politička podrška Arévalu počela je slabiti, a iz te situacije na scenu su stupila dva nova politička protivnika – Francisco Arana i Jacobo Arbenz.

Na Francisca Aranu izvršen je atentat, a okolnosti tog događaja do dan danas ostale su nerazjašnjene, spominje se čak i Jacobo Arbenz kao jedan od potencijalno umiješanih osoba, ali istina nikada neće biti poznata (Kirzer, Schezinger, 1982:41-46). Posljedično tome, u ožujku 1951. godine Jacobo Arbenz Guzmán postaje predsjednik Gvatemale. Najvažniji potez Arbenzove vladavine, a ujedno i njegova najveća pogreška koja ga je koštala vladavine, bilo je donošenje Zakona o agrarnoj reformi. Tim zakonom omogućeno je oduzimanje neobrađenih dijelova velikih plantaža kako bi se zemlja mogla dodijeliti seljacima. S obzirom na to da je većina stanovnika Gvatemale bila iz ruralnih područja, mjera je bila ključna za podizanje vlastitog gospodarstva i prosperiteta stanovništva. Potaknuti novom mjerom, određena skupina komunista i ljevičara počela je upadati na zemljišta na koja nisu imali zakonska prava. Postojanje komunista u nižim strukturama Arbenzove vladavine kasnije će postati ključno za propagandna širenja straha od komunizma u Gvatemali, iako je Arbenz bio nacionalist vođen demokratskim načelima (Kirzer, Schezinger, 1982: 49-57). Dolazak Jacoba Arbenza na vlast u Gvatemali i njegove reforme imale su značajan utjecaj na UFCO koja je Zakon o agrarnoj reformi smatrala osobnim napadom. UFCO godinama je održavala status najvećeg poslodavca Gvatemale, a koja je kroz godine rada u zemlju kontinuirano povećavala svoju moć. U vrijeme vladavine diktatora Jorgea Ubice kompanija je potpisala ugovor za zemljišta na 99 godina u svrhu otvaranja plantaže u Tiquisateu uz potpuno oslobođenje plaćanja poreza. Radi tog, a i mnogih drugih benefita koje je kompanija izgubila dolaskom Arbenza na vlast u Gvatemali, kompanija je počela tražiti zaštitu američke vlade koja je sve prosperitetne poteze za Gvatemalu i njezino stanovništvo počela prikazivati kao političke napade i „komunističke“ spletke u svrhu ometanja rada tvrtke. Mnogi Gvatemalci UFCO vidjeli su kao savez američke vlade i poslovnog sektora (Kirzer, Schezinger, 1982:72). Ministar rada i gospodarstva, Alfonso Bauer Paiz izjavio je. „Svi uspjesi kompanije postignuti su na teret osiromašenja zemlje i pohlepnih praksi“. Da bi

zaštitila svoju vlast, koristila se svakakvim metodama: političkim intervencijama, ekonomskim prisilama, nametanjem ugovora, podmićivanjem i tendencioznom propagandom, prema potrebama svoje dominacije. UFCO je glavni neprijatelj napretka Gvatemale, njezine demokracije i svakog napora usmjerenog prema njezinoj ekonomskoj emancipaciji“ (Kirzer, Schezinger, 1982:73).

Zbog sve većih tenzija između američke vlade koja djeluje u ime UFCO, ponuđeno je 627.527 američkih dolara kao naknada za otuđenu zemlju, a UFCO tražio je čak približno 16 milijardi dolara odštete (Kos-Stanišić, 2012:249). Sjedinjene Američke Države počele su širiti glasine o pojavi sovjetskih utjecaja u Gvatemali i okarakterizirali ju kao prijetnju svjetskoj sigurnosti. Predsjednik Arbenz prikazan je kao neprijatelj stranih kapitalista, ponajprije kompanije UFCO. U sklopu organizacije napada na vladu Gvatemale i predsjednika Arbenza, Sjedinjene Američke Države počele su poduzimati akcije kako bi izolirali vladu Gvatemale, te su donijele opću rezoluciju koja osuđuje komunizam na zapadnoj hemisferi. Uslijed takvih događaja, Arbenzova vlada, svjesna opasnosti, počela je nabavljati oružje iz Istočne Europe. Nedugo nakon što je Arbenz preuzeo vlast u Gvatemali 1951. godine, a svjesni promjena koje bi mogle uslijediti uslijed novih političkih odluka, CIA je 1952. godine počela surađivati s desnom opozicijom. Američki državni tajnik John Foster Dulles započeo je tajne pregovore s Arbenzovim protivnicima kako bi donijeli plan o invaziji na Gvatemali koja bi se pokrenula iz Hondurasa (Kos-Stanišić, 2012:249). CIA je u lipnju 1954. godine organizirala napad na Gvatemalu, a Arbenz je zaštitu potražio u meksičkoj ambasadi i podnio ostavku. Sjedinjene Američke Države na vlast su dovele Carlosa Castilla Amasa, a invazija na Gvatemalu smatra se prijelomnom točkom u promjeni odnosa između Sjedinjenih Američkih Država i Latinske Amerike. Invazijom su zaustavljene sve pozitivne promjene, a jedine političke opcije koje su preostale bile su lijeva i desna koja je instalirana na vlast (Kos-Stanišić, 2012:250). Samo poneki američki novinari koji su kasnije izvještavali o invaziji na Gvatemalu zaključili su da je glavni interes Sjedinjenih Američkih Država bila zaštita korporativnih interesa UFCO-a. Godinama kasnije, novinar Timesa izjavio je „Da *United Fruit Company* nije postojala, ne bi bilo niti intervencije Sjedinjenih Američkih Država. SAD-u ne bi bilo stalo. Bez prijetnji američkom vlasništvu, ne bi bilo problema“ (Kirzer, Schezinger, 1982:203). Invazija u Gvatemali 1954. nije rezultirala očekivanim rezultatom potpunog sloma anti-intervencionističke politike, već je doveo do osude međunarodne zajednice koja je rezultirala ograničavanjem ovlasti UFCO-a na području Gvatemale. Tomu unatoč, nakon 1954. UFCO dobio je povrat zemlje koju je prethodno izgubio zbog Arbenzove agrarne reforme. Gvatemala je upala u političku nestabilnost i sukobe nakon

svrgavanja vlade. Godine 1960. izbio je oružani sukob između ljevičarskih gerilaca i vlade, a što je rezultiralo dugotrajnim građanskim ratom koji je trajao više od 30 godina (Centri.be, 2010). Međutim, spomenutu invaziju možemo smatrati Pirovom pobjedom za UFCO jer je nasilno spriječen proces demokratizacije koji do danas nije u potpunosti nastavljen, te je potencijalna demokratska vlast uklonjena kao prijetnja funkcioniranju međunarodnih kompanija u zemlji. S druge strane, kompanija nikad nije povratila utjecaj kakav je imala prije izbora Arbenza.

5. Komparativna usporedba utjecaja UFCO-a na Kostariku, Honduras i Gvatemalu

Povijest Srednje Amerike obilježena je političkim promjenama, društvenim previranjima i utjecajem stranih korporacija. Navedene tri zemlje dijele sličnu povijest utjecaja UFCO-a te političke i ekonomske nestabilnosti. Međutim, različiti politički sustavi i režimi koji su se razvili u ovim zemljama čine ključne razlike u njihovim povijesnim i političkim iskustvima. Kostarika se ističe kao iznimka među susjednim zemljama, uspjela je održati relativnu političku stabilnost i kod nje se može primijetiti izostanak diktatorskih režima, a demokratski izbori uspjeli su biti održani sa značajno manjim političkim previranjima. Radnički pokreti većinom su bili podržani od strane vladajućih pri osiguravanju radničkih prava što je rezultiralo manjom socijalnom nejednakošću i ekonomskim napretkom. S obzirom na to da su sve tri zemlje bile iznimno ovisne o industriji banana, državne vlade često su se nalazile u nepovoljnim pozicijama manevriranja između zahtjeva radništva, a i stanovništva općenito, ali Kostarika je zahvaljujući predsjedniku Figueresu osigurala bolje uvjete za svoju zemlju.

Zanimljiva je studija slučaja o tome kako jedna zemlja i njezino vodstvo nije upalo u zamku dominacije jedne strane i snažnije sile čak i u nepovoljnim geopolitičkim uvjetima (Longley:1994, 26). Figueresova administracija borila se usmjeriti vlastiti neovisan put kako bi stvorila samostalne politike koje pogoduju Kostarici, a ne stranoj korporaciji ili državi. Takvim je potezima i vlada dobila podršku radništva čime je uspješna unutarnja kooperacija dva aktera (državna vlast i radništvo) dugoročno rezultirala stabilnom demokracijom. Prema Longleyju, različite reakcije donositelja politika stvaraju unutarnju dinamiku koja je važna za kreiranje njihovih individualnih obrazaca i otpora i prilagodbe, a što može objasniti neujednačenost u odnosima Sjedinjenih Američkih Država s Trećim

svijetom. UFCO je, u početku, odbio prihvatiti institucionalne promjene, a koje su se većinski odnosile na uvođenje poreza na zemlju predanu kompaniji. Nastavno na spomenutu podršku koju je vlada dobila od strane radništva, kooperacija je rezultirala daljnjim pritiscima na kompaniju koja je na kraju prihvatila nove uvjete djelovanja u Kostarici, a prihvatila je i tražene isplate bonusa radnicima na plantažama na kraju godine (Bucheli, Min-Young, 2012:22).

Danas je Kostarika snažna demokracija. Prema pokazateljima na stranici *Freedom House* koja se bavi proučavanjem demokracije, političkih sloboda i ljudskih prava, za godinu 2023. na skali od 1-100 postiže čak 91 bod (Freedomhouse.org, 2023). S obzirom na brojne druge čimbenike koji su bili značajni u procesu stvaranje snažne, samostalne države, teško je ustanoviti izričitu uzročno-posljedičnu vezu negativnog utjecaja UFCO-a i revoltom vlasti koja je, u ovom slučaju, snažnim odgovorom postavila temelje budućem smjeru politike, ali na temelju pročitane literature za ovaj rad, upravo se u doba UFCO-a formirala vlast čiji je primarni cilj bio kreirati vlastito gospodarstvo i politiku.

S druge strane, u Hondurasu i Gvatemali događale su se intenzivne političke turbulencije i eksploatacije pod utjecajem UFCO-a. Diktatorski režimi u navedenim su državama bili učestaliji, a UFCO je u trenucima nesigurnosti pribjegavao taktikama izazivanja unutarnjih nestabilnosti putem državnih udara. Honduras i Gvatemala prolazile su kroz česte promjene vlasti, a njihova povijest obilježena je generalnom nestabilnošću sve do danas. Najvažnije obilježje navedenih zemalja jest postojanje diktatorskih režima, a odnos diktatora s kompanijom uvelike je utjecao na sudbine zemalja. Kod Kostarike se vidi naklonost državne vlasti prema radništvu, a u Hondurasu i Gvatemali radnički su pokreti često bili nasilno ugušeni kako bi se održao dobar odnos s kompanijom. Ipak, prema Bucheliju, odnos multinacionalne korporacije i diktatora funkcionalan je samo dok je multinacionalna kompanija (UFCO) osiguravala diktatorima ekonomsku stabilnost u zemlji, u suprotnom bi se udružili s radničkom klasom kako bi iz nje izvukli veće prihode (Bucheli, 2006:1). Uz ova obilježja, važno je još jednom napomenuti da je u doba djelovanja kompanije u srednoameričkim državama sve više rastao utjecaj Srednjih Američkih Državama, a posljedično tome su i srednoamerički političari slijedili politiku prilagodbe Sjedinjenim Američkim Državama.

Kao rezultat slijedenja politike prilagodbe vršila se represija na lijeve opozicije, a pokušaji bilo kakvih socijalnih reformi bili su blokirani. Model političke prilagodbe neizbježno je

doveo do stvaranja represivnih režima i loših ekonomskih uvjeta za većinu stanovništva (Bucheli, 2006:9). Honduras su obilježile brojne diktature - u samom početku djelovanja UFCO na vlasti je bio general Terenico Sierra u periodu od 1899. - 1903. koji je kompaniji dao koncesije za zemljišta čime je otvorio vrata stranom kapitalu i prodoru UFCO-a u čitavom Hondurasu. Sierra je svrgnut pobunom, a vođa pobune na vlasti je ostao samo 6 mjeseci prije nego što je svrgnut od strane Manuela Bonille koji je, također, svrgnut putem vojnog udara 1906. godine (Bucheli, 2006:11). Nakon Manuela Bonille na vlast dolazi Miguel Dávila (1907. – 1911.) čiji su pokušaji ograničavanja stranog vlasništva prekinuti pobunom kako bi Bonilla ponovno preuzeo vlast (Bucheli, 2006:11). Honduras je prolazio burne periode vojnih diktatura koji su se brzo izmjenjivali na pozicijama, a obilježje svake od njih jest pogodovanje stranom kapitalu i gušenje štrajkova i zahtjeva radnika. U vrijeme diktatura vidimo pozitivan odnos državne vlasti s UFCO i negativan spram vlastite radničke klase. 1932. godine general Tiburcio Carías (1932.-1949.) osvaja predsjedničke izbore, a vladu pretvara u diktaturu čime nastavlja niz suradnji i podilaženju interesima UFCO-a. Nakon smjene diktatora Carías, postupno je došlo do političkih promjena uzrokovanim unutarnjim i vanjskim promjenama. Radnici su se počeli organizirati i sve češće su stupali u štrajkove, iako nisu polučili očekivane rezultate, ipak su unijeli dašak promjene na političkoj sceni. Ipak, vanjski faktor, odnosno, duboka ekonomska kriza 1974. prisilila je vojnu vladu na vršenje pritiska na UFCO kako bi osigurala politički opstanak – vlada je tražila savez s radničkim pokretom (Bucheli, Min Young: 2012:848). Tvrtka je legitimnost izgubila više radi vanjskih promjena, a diktatori su, jednom kada su se osjećali ugroženima, okrenuli radničkoj klasi (Bucheli, Min Young:2012: 857). Političke slobode i radna prava u to su vrijeme bila na minimumu, ekonomija je bila slaba jer je ovisila o izvozu banana, a u takvom stanju suradnja državne vlasti s multinacionalnim korporacijama postaje sve jača, iako, dugoročno gledano, država biva sve slabija.

Ključan faktor u kreiranju međuovisnosti između diktatora i kompanije upravo je oslanjanje na jednu industriju jer bez postojanja iste, država ostaje bez kontinuiteta svojih prihoda. Također, u Hondurasu smo uvidjeli i da su sami radnički pokreti bili slabi i nedovoljno organizirani kako bi uspješno izvršili pritisak potreban za promjene koje su se dogodile u Kostarici. Svi nabrojani čimbenici oslabili su autonomiju državnih institucija, a brojne krize i intervencija UFCO-a u brojna politička pitanja stvorila su nepovoljan okvir za razvoj demokratskih institucija i stabilne političke kulture. Honduras je i danas država s brojnim problemima, prema podacima sa stranice *Freedom House*, političke institucije su slabe,

korupcija je na visokoj razini, a posebno su ugroženi novinari i politički aktivisti koji su često žrtve nasilja. Prema indexu slobode od ukupnih 100 bodova za 2023, Honduras je ostvario 48 bodova, a u komparaciji s prethodnim godinama, konkretnije od 2017. nije došlo do značajnih promjena u političkom okviru (Freedomhouse.org, 2023).

Dok predstavljena politička situacija u Hondurasu u vrijeme intenzivnog djelovanja UFCO-a prikazuje dinamiku u pogledu izmjene vlasti, generalna slika i prilika Hondurasa odaje dojam jednoličnosti bez previše mogućnosti za radikalne promjene za koje možemo reći da dolaze radi unutarnjih čimbenika i prirodne potrebe za promjenom kao rezultat jačanja vlastitih politika. Promjene su došle iz krajnje nužde kada je vlast, radi ekonomske krize prouzrokovane naftom krizom, bila primorana nametnuti veće cijene i poreze UFCO-u (Bucheli, 2006:20).

S druge strane, povijest Gvatemale je, poput Hondurasa, također bila obilježena postojanošću diktatura. Također je pokazivala najčvršći odnos između vlade i UFCO-a. Godine diktature i prilagodbe stranom kapitalu Gvatemalu su učinile nestabilnom, korumpiranom, s brojnim političkim, ekonomskim i socijalnim problemima, gotovo isto kao i u susjednom Hondurasu. Ipak, razlika je u tome što su se u Gvatemali dogodile značajnije promjene, promjene koje bi, da su imale priliku biti realizirane, danas omogućile pisanje potpuno drugačijih radova. Godine 1994. završila je vladavina Jorgea Ubica, jednog od najsnažnijih saveznika Sjedinjenih Američkih Država i, posljedično tomu, zaštitnika UFCO-a. Ubicovim padom urušio se i srednjoamerički represivni model, a Gvatemala je postala demokracija drugog vala dolaskom na vlast Juana Joséa Arévala (1945.-1950.) i Jacoba Arbenza Guzmána (1951.-1954.) (Kos-Stanišić:2012:248). Njihova vladavina označila je kraj brutalne, eksploatacijske i represivne diktature. Arévalo je tijekom vladavine uspio postaviti temelje demokratskoj državi što je bilo dovoljno da UFCO započne s glasinama o mogućem širenju komunističkih ideja jer je nova situacija počela biti nepovoljna za samu kompaniju (Vasalli, 2014:199). Iako je Arévalova vladavina uzdrmla UFCO, reakcije unutar same Gvatemale bile su pozitivne i njegova vladavina uživala je široku podršku jer je došlo do povećanja radničkih prava, lišavanja velikih zemljoposjednika zemlje kako bi sama raspodjela zemlje bila pravednija, a radništvo je, po prvi puta nakon dugo vremena imalo slobodu izjašnjavati svoje zahtjeve putem štrajka bez straha od represije (Vasalli, 2014:200).

Stabilan odnos državne vlasti i radništva put je ka stabilnoj državi, a još veći korak za radništvo i državu samu učinio je novi predsjednik Jacobo Arbenz. Inspiriran novim ekonomskim i političkim trendovima koje su se paralelno počele događati u većem dijelu Latinske Amerike, a odnose se na smanjenje ovisnosti o izvozu poljoprivrednih proizvoda i stranim investicijama, Arbenz je odlučio nastaviti ono što je Arévalo započeo 1950. godine – suočavanje sa stranim monopolima i vlašću lokalnih oligarhija. Arbenz je u provođenju mjera ipak bio odlučniji od svog prethodnika, a Zakon o agrarnoj reformi putem kojega je redistribuirao neobrađeno zemljište i time ublažio ključnu prepreku ekonomskom razvoju, zadao je udarac UFCO-u što je rezultiralo kobnim posljedicama po Gvatemalu u kojoj je došlo do nasilno prekinutog procesa demokratizacije putem suradnje UFCO-a i CIA (Vassali, 2014:222). Nakon invazije, na vlast, od strane Sjedinjenih Američkih Država, na vlast biva instaliran diktator Castillo Armas kako bi se obnovila dobra suradnja sa stranim kapitalom. Posljedice invazije na Gvatemalu rezultirale su Građanskim ratom koji je trajao punih 36 godina i koji je odnio više od 200 000 života. Umjesto stabilne demokratske države kakva je danas mogla biti, Gvatemala ima slabe i nerazvijene demokratske institucije, nasilje je sveprisutno, a žrtve nasilja rijetko dočekaju svoju pravdu (Gaffey:2020). Prema indexu slobode sa stranice *Freedom House*, za godinu 2023. Gvatemala ima ukupno 49 bodova, a što je u komparaciji s prethodnim godinama značajno niže od prethodnih godina kada je dostizala i po 56 od ukupnih 100 bodova (Freedomhouse.org, 2023). Razlog tomu je što su, prema podacima, građanska prava poput slobode govora i tiska, u padu. Gvatemala je od banana-države postala defektna i najnekvalitetnija demokracija Latinske Amerike (Kos-Stanišić, 2012:264).

Kako bih ovo zaokružila u kontekstu početne teze, okrećem se korelaciji između međudnosa različitih aktera i konačnog ishoda u ovim državama. UFCO, vlast i radništvo imali su u slučaju Kostarike drugačiju dinamiku od Hondurasa i Gvatemale. Radništvo je posredstvom državne vlasti imalo mogućnost djelovanja unutar legalnog okvira što je omogućilo izvršavanje pritiska na državnu vlast, a potom na UFCO. Pojednostavljeno rečeno, državna je vlast u Kostarici balansirala između interesa privatne kompanije koja je omogućavala zaposlenje, te zahtjeva dijela populacije za ograničavanjem njezinog dosega. Ovo je u konačnici rezultiralo povoljnom klimom za nacionalizaciju industrije banana, uz istovremenu zaštitu socijalnih prava.

S druge strane, primjer Hondurasa ukazuje na drukčiju dinamiku među akterima. Diktatorska je vlast gotovo uvijek ovisila o prihodima i povlasticama koje je stjecala od

strane UFCO-a. Kao takva ovisila je o UFCO-u i nije mogla kontrirati njezinim zahtjevima za održavanjem trenutnog legalnog okvira koji je ograničavao slobodu okupljanja, sindikalizacije i protesta/štrajkova. S druge strane, kada bi UFCO ugrozio ekonomsku stabilnost novim direktivama, državna bi vlast prijetila povećanjem obujma pravnog djelovanja radništva, što bi gotovo uvijek negativno završilo po vladajuće figure koje bi ubrzo bile smijenjene i zamijenjene poslušnicima UFCO-a. Gdje je vlast u Kostarici uspijevala održavati odnose s UFCO-om i radništvom, ovo u Hondurasu nije bilo moguće zbog prevelike ovisnosti gospodarstva o izvozu banane.

Gvatemala je pomalo drukčiji primjer, ali s relativno sličnim ishodom. Za razliku od Hondurasa, radništvo je imalo veći organizacijski kapacitet te je, unatoč zakonskim ograničenjima, uspijevalo vršiti pritisak na državnu vlast, i shodno tome na UFCO. Iako je vlast u većini slučajeva bila podložna hirovima UFCO-a, bilo je situacija gdje je, kao u Hondurasu, stala na stranu interesa radnika. Ovo se može objasniti upravo jačinom radničkog pokreta i promjenom političke klime (svrgavanje diktatorske vlasti koju je predvodila srednja klasa). Vlast je jednostavno imala veći oslonac za razliku od situacije u Hondurasu. Međutim, upravo je povećavanje socijalnih prava predstavljalo još veću prijatnu kompaniji, što je u konačnici i dovelo do invazije i nasilnih promjena vlasti. U ovom smislu, Gvatemala je imala mogućnost krenuti u smjeru kojim je krenula Kostarika (što se ne može reći za Honduras), no on je nasilno prekinut izvanjskim faktorima. Američka invazija i građanski rat unazadili su ovu državu, što je nepobitna činjenica. U konačnici, državna je vlast, kao i u Hondurasu, gotovo uvijek isključivo podržavala jednu stranu.

U cjelini, razlike u političkom razvoju Kostarike, Hondurasa i Gvatemale mogu se pripisati različitim pristupima prema multinacionalnim korporacijama, radničkim pokretima i vanjskim silama. Kostarika je uspjela balansirati ove faktore radi postizanja stabilne demokracije i boljeg ekonomskog stanja. S druge strane, Honduras i Kostarika suočili su se s izazovima političke nestabilnosti, diktatura i nasilja, djelomice zbog podrške kompanijama i vanjskim interesima koji nisu uvijek bili usmjereni prema dobrobiti njihovih društava.

Osim toga, čini se da su i radnički pokreti igrali važnu ulogu u oblikovanju političke stvarnosti, gdje je Kostarika iskoristila suradnju s radničkim pokretima za postizanje stabilnosti, dok su u Hondurasu i Gvatemali pokreti često bili ugušeni ili manipulirani kako bi se održao status quo (a u slučaju da su poduprti vlast bi ubrzo bila zamijenjena). Vanjski

utjecaj, posebno iz Sjedinjenih Američkih Država, također je imao značajan utjecaj na političke promjene i stabilnost u tim zemljama.

Kostarika, Honduras i Gvatemala pružaju primjere različitih pristupa političkom razvoju pod utjecajem UFCO-a i drugih vanjskih čimbenika. Kostarika se ističe kao pozitivan primjer demokratskog napretka dok su Honduras i Gvatemala suočeni s teškoćama i izazovima koji su oblikovali njihove suvremene političke i društvene uvjete.

6. Chiquita Brands International

Chiquita banane su globalno prepoznatljive i često se mogu vidjeti u većini supermarketa i voćarnica, prepoznatljive po svojoj karakterističnoj plavoj naljepnici. Ove banane su proizvod kompanije *Chiquita Brands International*, koja je svoje korijene povukla iz UFCO.

Chiquita Brands International nastala je kroz niz spajanja i promjena, a originalno je osnovana kao *Boston Fruit Company* čije je udruživanje s UFCO označilo početak dominacije i monopola na tržištu banana. Možemo reći da su sadašnje *Chiquita* banane daleka rodbina bivše UFCO, a dobro smo upoznati da svi mi u sebi nosimo gene naših predaka u manjim ili većim razmjerima. Nakon raznih kontroverzi, godine 1944. započelo je rebrendiranje kompanije UFCO, a putem poduzetnih marketinških aktivnosti kompanija se kasnije preimenovala u „*Chiquita Banana*“ uz što je predstavila lik „*Miss Chiquita*“ i popularnu pjesmu „*Chiquita Banana Song*“. Kampanja je doprinijela brendu koji je postao globalno poznat radi čega se povećala potrošnja banana diljem svijeta (Encyclopedia.com, 2023).

Godine 1984. kompanija je i službeno preuzela novo ime – *Chiquita Brand International* u svrhu promjene reputacije i povezane probleme s UFCO. Tijekom ovog vremena, kontrolu nad kompanijom preuzeo je Carl Linder postavši tako ključan igrač u njezinom restrukturiranju. U „novom“ periodu, *Chiquita* se počela fokusirati na europsko tržište potaknuta liberalizacijom trgovine u Europskoj uniji radi čega je očekivala da će potražnja za bananama biti u porastu (Money.cnn.com: 2001). To je dovelo do povećanja ulaganja u proizvodnju u Latinskoj Americi i brodskih kapaciteta za europsku isporuku. Ipak, sami počeci za novu *Chiquita* kompaniju nisu bili jednostavni. Međunarodna zajednica već je bila upoznata s praksama UFCO-a, a njezine radnje u Gvatemali nisu joj olakšale daljnje probijanje u Europu. U kasnim 1980-ima i početkom 1990-ih godina, Europska unija uvela je kvote i restrikcije za uvoz banana kako bi tim putem zaštitila svoje bivše kolonije i omogućila im razvoj. Izazov koji je kompaniji

postavila EU pokušao se prevladati pridruživanjem Američkoj trgovinskoj organizaciji kako bi se borila protiv kvota, optužujući model štetnim (Money.cnn.com, 2001). Očito shvaćajući da su se pravila igre promijenila, Chiquita se tijekom godina trudila popraviti svoj imidž radi čega je prošla značajne promjene kako i pokušala prevladati nove izazove i odmaknuti se od mračnog perioda svog nastanka. Na službenoj stranici chiquita.com u sekciji „*The Chiquita Story*“ spominje se osnivanje UFCO-a 1899. godine, međutim period od 1920-ih do 1960-ih opisan je isključivo iz marketinškog aspekta bez povijesnih konotacija.

Godine 2001. *Chiquita Brands International* podnijela je plan reorganizacije kako bi se zaštitila od bankrota. Nedugo nakon, kompanija se izvukla nakon što su vlasnici obveznica zamijenili 700 milijuna dolara obveznica za 95% novih dionica kompanije. Prethodni su dioničari posjedovali samo 5% udjela u kompaniji, a ovim potezom Carl Linder izgubio je većinsko vlasništvo nad kompanijom (Gonzalez-Perez, McDonough, 2006:2).

Iako su podaci o *Chiquita Brands Internationalu* poprilično ograničeni u komparaciji s literaturom koja se odnosi na povijest i djelovanje same UFCO, popraćena je najveća kontroverza vezana uz rebrendiranu kompaniju. Godine 2018. *Chiquita Brands International* optužena je da su izvršni direktori tvrtke imali ključnu ulogu u tajnom financiranju paravojne grupe AUC (*Autodefensas Unidas de Colombia*) u razdoblju od 1996. – 2004. godine. Optužbe, iako donesene godinama kasnije, optužuju dužnosnike tvrtke da su sudjelovali u financiranju AUC-ove paravojne grupe koja je bila odgovorna za nasilje nad civilnim stanovništvom i drugim zločinima protiv čovječnosti (Web.archive.org, 2011). Ujedno je to, u ranim razdobljima „nastanka“ nove kompanije, gotovo jedina optužba koju se povezuje s *Chiquita Brands International*.

Ipak, na temelju dostupnih podataka, *Chiquita Brands International* daleko je od kompanije kakva je bila UFCO, pogotovo u odnosu kompanije naspram radništva. S vremenom je glavni instrument poboljšanja statusa kompanije postao odnos s radnom snagom. Od vrlo teških i konfliktno nastrojenim odnosima s radnicima koji su često rezultirali pobunama, štrajkovima i protureakcijama, danas se konflikti rješavaju putem strukturiranog procesa dijaloga i suradnje (Gonzalez-Perez, McDonough, 2006:14). Pitanje je proizlazi li volja korporacije za poboljšanje odnosa s radnicima i njihovim vladama iz njih samih ili radi brojnih nametnutih regulacija kao i zbog sve veće osviještenosti potrošača.

U ranim 2000. godinama stvorena je nekolicina nevladinih organizacija upravo u zemljama koji su veliki uvoznici banana kako bi se izazvale bolje prakse u zemljama proizvođačima. Jedna od

takvih jest EUROBAN, a čija uloga je pokrenuti dijalog putem kojih se radnicima želi pružiti priključenje sindikatima kako bi onda uspješno pokrenuli dijalog s tvrtkama. Važna je uloga same organizacije upravo u zemljama potrošača jer se iz njih može pritisnuti vlastite vlade kako bi popratili potencijalno negativne prakse i regulirali zakone i procedure (Gonzalez-Perez, McDonough, 2006:18).

Nažalost, posljedica sve većeg pritiska za odgovorno ponašanje korporacija općenito, pa tako i banana industrije, često rezultira premještanjem problema na zemlje proizvođače i radnike na plantažama koji ponovno bivaju pritisnuti vanjskim silama kojima se jednostavno nemaju snage oduprijeti.

Smatram da se *Chiquita Brands International* i njezine posljedice na države Srednje Amerike tek trebaju istražiti. Velika većina informacija datira još od doba prije 2010. godine radi čega se ne može dati konačan zaključak o djelovanju kompanije u Gvatemali, Hondurasu i Kostarici, a gdje kompanija i dalje ima zemljišta u kojima proizvodi banane.

7. Zaključak

Kroz analizu povijesti UFCO-a i njegove transformacije u *Chiquita Brands International*, postaje jasno koliki utjecaj multinacionalne korporacije mogu imati na globalno gospodarstvo, politiku i društvene dinamike. UFCO služio je kao jedan od najupečatljivijih primjera korporativne ekspanzije i njegove duboko utemeljene veze s političkim sustavima u zemljama u kojima je poslovaao. Ova korporacija demonstrirala je kako korporativna moć može oblikovati domaće i međunarodne politike, često na štetu manje razvijenih zajednica.

UFCO je također pokazao kako korporacije mogu iskoristiti ekonomske nejednakosti i političke nestabilnosti kako bi ostvarile vlastiti interes. Njegova uloga u raznim događajima, poput primjera u Srednjoj Americi, ukazuje na to da su multinacionalne korporacije sposobne utjecati na stabilnost i razvoj cijelih regija. Ovaj primjer nas podsjeća da dok korporacije mogu donijeti gospodarski napredak, isto tako mogu poticati i socijalne nejednakosti te političku nestabilnost.

Pouka koju možemo izvući iz povijesti UFCO-a jest važnost transparentnosti, etičkog poslovanja i odgovornosti prema zajednicama u kojima korporacije djeluju. Ovakve velike korporacije imaju moć oblikovanja društva i ekonomije, stoga je važno da koriste svoju moć na odgovoran način. Iskustvo UFCO-a ukazuje na potrebu za strogim smjernicama i regulativama koje će osigurati da korporacije ne zloupotrebljavaju svoj utjecaj i moć.

U današnjem globaliziranom svijetu, multinacionalne korporacije igraju ključnu ulogu u oblikovanju svjetskog gospodarstva, ali i društvenih i političkih dinamika. Njihov utjecaj može biti pozitivan, ali isto tako može imati negativne posljedice ako se ne primjenjuju odgovorne prakse i ako se ne uzimaju u obzir dugoročne posljedice njihovih djelovanja.

UFCO imala je dubok i trajan utjecaj predstavljene države Gvatemale, Hondurasa i Kostarike, kako u prošlosti tako i danas. Njihov utjecaj može se pratiti kroz različite aspekte političkog, ekonomskog i društvenog razvoja ovih zemalja. Smatram da, naravno, postoji više čimbenika koji su generalno oblikovali politiku i društvo u promatranim državama Srednje Amerike, ali isto tako veliku ulogu i naglasak stavljam upravo na UFCO. Prema prikazanom razvoju UFCO-a mogli smo vidjeti koliko se sabotirao razvoj država radi interesa samo jedne kompanije, a koja je nezavisne države koristila kao svoju društvenu

igru, ali samo s jednim pravilom: „sve je dopušteno dok pobjeđuješ“. Sama koncentracija zemljišta u ruke jedne kompanije za samo jednu svrhu je dovoljna kako bi se shvatilo da lokalni seljaci i radništvo neće imati pristup velikoj većini obradivih površina, a što je u startu rezultiralo nepravednom koncentracijom zemljišta u rukama bogatih, što je pridonijelo siromaštvu i socijalnim nejednakostima u zemlji koji sežu sve do danas. Koliko se samo ideja, a koje se rađaju iz dostupnosti izvora i slobode propustilo jer nisu imale mogućnosti biti realizirane.

U Hondurasu i Gvatemali političke situacije i danas su nestabilne jer u vrijeme kada je stabilnost mogla imati miran i prirodan zamah, interesi su prevladali stvarajući tako saveznike u političkoj eliti koja je iskoristila položaj za vlastitu korist. UFCO je jednostavno bila moćna korporacija, a za riječ „ne“ nije bilo mjesta u njezinom vokabularu. U slučaju kada se netko i usudio suprotstaviti, kao što je to učinio Arbenz, posljedice su većinom bile kobne. Stupanj povjerenja građana u politiku i njezine vođe, naravno, ne može biti visok, a jasno je da će se iz takve situacije javljati revoltirani pojedinci devijantnog ponašanja koji će, na kraju dana, postati dio šire skupine građanstva jer nisu stvoreni uvjeti za relativno miran život svih slojeva društva. Iznimke su, naravno, kao i uvijek – elite. Međutim, odraz društva ogleda se u njezinom „nižem sloju“, a koji bi u uređenom društvu trebali imati sve uvjete za pristojan život kakav bi svi trebali imati.

U radu, kao iznimka od pravila, svakako je Kostarika, koja je pokazala važnost razvoja vlastitih politika i industrije. Naravno da je strani kapital danas prisutan u svim državama svijeta kao posljedica globalizacije i ovisnosti o vanjskim resursima, ali uređene politike su ključne kako strani kapital ne bi postao sredstvo ucjene jedne države, kao i stvaranja ovisne veze s drugim državama.

Zaključno, UFCO bio je snažan akter odgovoran za sudbinu zemalja u kojima je poslovao, a u kojima i danas posluje pod drugim imenom i uređenijim pravilima, ali za što ne postoje relevantno dostupni podaci. Utjecaj koji je UFCO imao na Srednju Ameriku svakako je dubok i dugotrajan, a za razumijevanje problematike današnjeg stanja opisanih država potrebno je razumjeti povijest i dinamiku odnosa jer pridonosi boljem razumijevanju suvremenih izazova s kojima se ove zemlje danas suočavaju. Kao što je i Galeano prikazao u svom epohalnom djelu „Otvorene vene Latinske Amerike“, ona je oduvijek oblikovana prema nekim vanjskim željama, ali važno je pisati o njima kako bi se prepoznali strukturalni

problemi koji mogu pomoći u borbi za daljnju pravedniju i bolju budućnost. I naravno, važno je znati koliko bitki je bilo u ime samo jedne, svima drage voćke – banane.

8. Literatura

- Bucheli, M. (2006) "Good Dictator, Bad Dictator: United Fruit Company and Economic Nationalism in Central America in the Twentieth Century." Department of Business Administration, University of Illinois at Urbana-Champaign.
- Bucheli, M., & Kim, M.Y. (2012) "Political Institutional Change, Obsolescing Legitimacy, and Multinational Corporations: The Case of the Central American Banana Industry." *Management International Review*, 52, 847-877.
- Chapman, Peter (2007). *Bananas: How The United Fruit Shaped The World*. New York: Canongate.
- Colby, J.M. (2019). *The Business of Empire: United Fruit, Race and US Expansion in Central America*. Cornell University Press.
- Gaffey, Katherine A., "The Lasting Effects of U.S. Intervention in Guatemala" (2020). University Honors Theses. Paper 842.
- Galeano, Eduardo (2022). *Otvorene Vene Latinske Amerike*. Zagreb: Iris Illyrica.
- Kepner, Charles David (1967). *Social Aspects of the Banana Industry*. New York: AMS Press.
- Kinzer, S., & Stephen S. (1982). *Bitter Fruit: The Untold Story of the American Coup in Guatemala*. Doubleday, Garden City, N.Y.
- Kinzer, S. (2007). *Overthrow: America's century of regime change from Hawaii to Iraq*. Macmillan.
- Kos-Stanišić, L. (2012) "Transformacija Političkog Sustava Gvatemale - Od Banana-Republike do Najnekvalitetnije Demokracije Latinske Amerike." *Anali Hrvatskog politološkog društva*, (09), 247-267.
- Longley, K. (1994). "Resistance and Accommodation: The United States and the Nationalism of José Figueres, 1953–1957." *Diplomatic History*, 18(1), 1-28.
- McDonough, T., & Gonzalez-Perez, M. A. (2006). *Chiquita Brands and the Banana Business: Brands and Labour Relations Transformations*. CISC.

Vassalli, G. (2014). "US–Latin America Relations after the Inevitable US Military Intervention in Guatemala in 1954." *Revista Internacional de Cooperación y Desarrollo*, 1(2), 195-231.

Warner, J. (2007). "People Need More Than Just Bananas: A Look at Dependency Theory through the History of the Zona Sur of Costa Rica." *Diálogos. Revista Electrónica de Historia*, 8(2), 53-77.

Internetske stranice:

"Why Is Latin America So Dysfunctional?"

URL: <https://theendofhistory.net/why-is-latin-america-so-dysfunctional-part-three-united-fruit-company/>

Datum pristupa: 25.08.2023

"United Fruit Company."

URL: <https://www.encyclopedia.com/history/news-wires-white-papers-and-books/united-fruit-company>

Datum pristupa: 15.07.2023

"United Fruit Company."

URL: <https://www.globalsecurity.org/military/world/usa/history/united-fruit-company.htm>

Datum pristupa: 18.07.2023

"Monroe Doctrine."

URL: <https://www.encyclopedia.com/history/united-states-and-canada/us-history/monroe-doctrine>

Datum pristupa: 19.07.2023

"Document #39: 'Roosevelt Corollary,' Theodore Roosevelt (1904)."

URL: <https://library.brown.edu/create/modernlatinamerica/chapters/chapter-14-the-united-states-and-latin-america/primary-documents-w-accompanying-discussion-questions/document-33-roosevelt-corollary-1904/>

Datum pristupa: 19.07.2023

"Theodore Roosevelt's Corollary to the Monroe Doctrine (1905)."

URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/roosevelt-corollary>

Datum pristupa: 19.07.2023

"The Influence of the United Fruit Company in Guatemala."

URL: <https://historyincharts.com/the-influence-of-the-united-fruit-company-in-guatemala/>

Datum pristupa: 23.07.2023

"PEELING BACK THE TRUTH ON GUATEMALAN BANANAS."

URL: www.cetri.be/Peeling-Back-the-Truth-on?lang=fr

Datum pristupa: 25.07.2023

"Freedom House - Costa Rica."

URL: <https://freedomhouse.org/country/costa-rica/freedom-world/2023>

Datum pristupa: 29.07.2023

"Freedom House - Honduras."

URL: <https://freedomhouse.org/search?key=honduras>

Datum pristupa: 30.07.2023

"Freedom House - Guatemala."

URL: <https://freedomhouse.org/search?key=guatemala>

Datum pristupa: 29.07.2023

"Chiquita Brands International Inc."

URL (arhiva):

<https://web.archive.org/web/20120330225114/http://www.charlotteobserver.com/2011/11/30/2813157/charlotte-chamber-holding-business.html>

Datum pristupa: 01.08.2023

"Yes, We Have No Profits: The rise and fall of Chiquita Banana: How a great American brand lost its way."

URL: https://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune_archive/2001/11/26/314058/

Datum pristupa: 05.08.2023

"Chiquita Brands International Inc."

URL (arhiva):

<https://web.archive.org/web/20120330225114/http://www.charlotteobserver.com/2011/11/30/2813157/charlotte-chamber-holding-business.html>

Datum pristupa: 08.08.2023

Popis ilustracija

Naziv ilustracije: "Political Map of Central America"

URL:https://www.researchgate.net/figure/Political-map-of-Central-America_fig15_238657790

Datum pristupa: 25.08.2023

SAŽETAK

U ovom radu istražuju se duboko ukorijenjeni tragovi *United Fruit Companyja* (UFCO), multinacionalne korporacije koja je utemeljila svoju dominaciju putem političkog utjecaja i ekonomske eksploatacije. Ova kompanija, današnja *Chiquita Brands International*, ostavila je dubok pečat na globalnom gospodarstvu, politici i društvu. Analiza povijesnih koraka UFCO-a otkriva kako je korporacija koristila ekonomske nejednakosti i političku nestabilnost zemalja u kojima je djelovala kako bi zadovoljila svoje interese, a što je imalo negativne učinke na manje razvijene zajednice. Kroz povijesno putovanje UFCO-a vidimo i kako je korporacija koristila svoju moć da oblikuje domaću i međunarodnu politiku. Njezin utjecaj u Srednjoj Americi, posebno u Gvatemali, Hondurasu i Kostariki, doveo je do političke nestabilnosti i društvenih nejednakosti. Korporacija je moguće donijela i gospodarski napredak, ali generirala je brojne socijalne tenzije i ekonomske nepravde. U zaključnom dijelu ističe se značaj transparentnosti, etičkog poslovanja i odgovornosti prema zajednicama u kojima multinacionalne korporacije djeluju. UFCO je bila primjer nedostatka takvih vrijednosti, a transformacija u *Chiquita Brands International* nije potpuno eliminirala posljedice njegovog djelovanja. U zaključku se, također, ističe potreba za regulacijama i smjernicama koje će osigurati da korporacije ne zloupotrebljavaju svoju moć i utjecaj. Iako je UFCO ostavila trajan trag u Srednjoj Americi, analiza povijesti kompanije omogućuje dublje razumijevanje suvremenih izazova s kojima se zemlje poput Kostarike, Hondurasa i Gvatemale suočavaju. Kroz prizmu UFCO-a, postaje jasno koliko je važno razvijati vlastite politike i industrije kako bi se osigurao održiv i pravedan razvoj.

Ključne riječi: UFCO, korporacija, politička nestabilnost, ekonomska eksploatacija

SUMMARY

This paper explores deeply rooted traces of the United Fruit Company (UFCO), a multinational corporation that established its dominance through political influence and economic exploitation. This company, now known as Chiquita Brands International, has left a profound mark on the global economy, politics, and society. The analysis of UFCO reveals how the corporation utilized economic inequalities and political instability in the countries of its operation to serve its interests, resulting in adverse effects on less developed communities. Through the historical journey of UFCO, we also witness how the corporation used its power to shape domestic and international policies. Its influence in Central America, particularly in Guatemala, Honduras, and Costa Rica, led to political instability and social inequalities. While the corporation potentially brought economic advancement, it generated numerous social tensions and economic injustices. In the conclusion, the significance of transparency, ethical business practices, and responsibility towards the communities where multinational corporations operate is highlighted. UFCO serves as an example of lacking such values, and the transformation into Chiquita Brands International hasn't completely eradicated the consequences of its actions. The conclusion, it also stands out the need for regulations and guidelines to ensure that corporations do not abuse their power and influence. Even though UFCO has left a lasting impact on Central America, an analysis of the company's history provides a deeper understanding of the contemporary challenges that countries like Costa Rica, Honduras, and Guatemala face. Through the lens of UFCO, it becomes clear how crucial it is to develop indigenous policies and industries to ensure sustainable and equitable development.

Key words: UFCO, corruption, political instability, economic exploitation